

Δεν είναι πια αστείο. Η εργαλειοποίηση του χιούμορ από τους ακροδεξιούς εξτρεμιστές

Το παρόν συντάχθηκε από τον **Maik Fielitz** και τη **Reem Ahmed**,
εξωτερικούς εμπειρογνώμονες του RAN

Radicalisation Awareness Network

**Δεν είναι πια αστείο.
Η εργαλειοποίηση του χιούμορ από τους
ακροδεξιούς εξτρεμιστές**

ΝΟΜΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Το παρόν έγγραφο καταρτίστηκε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ωστόσο, αντικατοπτρίζει μόνο τις απόψεις των συντακτών, και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει ευθύνη για οποιαδήποτε συνέπεια προερχόμενη από την περαιτέρω χρήση της παρούσας έκδοσης. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι διαθέσιμες στο διαδίκτυο (<http://www.europa.eu>).

Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021

© Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

Η πολιτική περαιτέρω χρήσης εγγράφων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διέπεται από την απόφαση 2011/833/ΕΕ της Επιτροπής, της 12ης Δεκεμβρίου 2011, για την περαιτέρω χρήση εγγράφων της (ΕΕ L 330 της 14.12.2011, σ. 39). Εάν δεν ορίζεται διαφορετικά, η περαιτέρω χρήση του παρόντος εγγράφου επιτρέπεται βάσει άδειας Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Αυτό σημαίνει ότι επιτρέπεται η περαιτέρω χρήση εφόσον αναφέρεται η πηγή και επισημαίνονται οι τυχόν αλλαγές.

Για κάθε χρήση ή αναπαραγωγή στοιχείων που δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενδέχεται να πρέπει να ζητηθεί απευθείας η άδεια των κατόχων των σχετικών δικαιωμάτων.

Το χιούμορ έχει αναδειχθεί σε βασικό εργαλείο των εξτρεμιστικών κινημάτων, σκοπός των οποίων είναι να αποσταθεροποιήσουν τις ανοικτές κοινωνίες και να εξοικειώσουν τα άτομα με τη βία. Το πρόσφατο κύμα ακροδεξιών τρομοκρατικών επιθέσεων έστρεψε την προσοχή στους «παιγνιώδεις» τρόπους με τους οποίους διαδίδονται οι ρατσιστικές ιδεολογίες. Καθώς οι ακροδεξιοί εξτρεμιστές συγχωνεύονται, βάσει στρατηγικής, με τις κουλτούρες του διαδικτύου, η προσέγγισή τους αλλάζει άρδην. Η τάση αυτή προωθήθηκε κυρίως από τη λεγόμενη εναλλακτική δεξιά (alt-right), και έχει αποκτήσει παγκόσμιες διαστάσεις. Σταδιακά διαμορφώθηκε ένα πρωτίστως διαδικτυακό κίνημα, το οποίο έχει καθιερώσει νέα πρότυπα όσον αφορά την αναδιατύπωση εξτρεμιστικών θέσεων, καλύπτοντάς τις με ένα πέπλο ειρωνείας και θολώνοντας έτσι τα όρια ανάμεσα στο αθώο πείραγμα και τη μετάδοση μηνυμάτων με δυνητικά ριζοσπαστικοποιητικό περιεχόμενο. Το αποτέλεσμα είναι μια μηδενιστική μορφή χιούμορ που βάζει στο στόχαστρο τις εθνοτικές και τις σεξουαλικές μειονότητες, εμπνέοντας βίαιες φαντασιώσεις οι οποίες τελικά γίνονται πράξη. Η παρούσα εργασία εξετάζει πώς το χιούμορ λειτουργεί, υπό προϋποθέσεις, ως παράγοντας που προάγει τη βία στους ιδεολογικούς κύκλους των ακροδεξιών εξτρεμιστών. Σε αυτό το πλαίσιο, διερευνούμε το φαινόμενο της σκόπιμης διάδοσης ακροδεξιών αφηγημάτων, και αναλύουμε τον τρόπο με τον οποίο οι εξτρεμιστές καλύπτουν τα μισάνθρωπα μηνυμάτα τους, αρνούμενοι κάθε κακόβουλη πρόθεση ή και ανάμειξη σε ηθελημένη πρόκληση βλάβης. Οι πρόσφατες εξελίξεις στο πεδίο του βίαιου εξτρεμισμού έχουν μείζονες συνέπειες για το έργο των επαγγελματιών. Καθώς μια νέα γενιά βίαιων εξτρεμιστών αναδύεται από τις ψηφιακές υποκουλτούρες, και μάλιστα χωρίς εμφανές οργανωσιακό κέντρο, το σημείο εστίασης των στρατηγικών πρόληψης θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η άυλη φύση των διαδικτυακών κοινοτήτων και της κουλτούρας τους.

Εισαγωγή

Το χιούμορ έχει εξεταστεί ευρέως ως μέσο για την πάταξη των εξτρεμιστικών ιδεολογιών, στο πλαίσιο της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού (P/CVE) ⁽¹⁾. Διάφορες εκστρατείες προώθησης αντι-αφηγημάτων έχουν χρησιμοποιήσει το χιούμορ προκειμένου να θέσουν υπό αμφισβήτηση τη δύναμη των εξτρεμιστικών ομάδων και να καυτηριάσουν τις βλέψεις τους. Μολονότι είναι δύσκολο να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα τέτοιων εκστρατειών, έρευνες έχουν δείξει ότι οι πρωτοβουλίες αυτού του τύπου μπορούν να προσφέρουν δημοκρατικές εναλλακτικές επιλογές στους επηρεαζόμενους νέους ⁽²⁾. Ως εκ τούτου, οι δυνατότητες του χιούμορ ως μέσου άσκησης πειθούς και απομάκρυνσης από τον ακροδεξιό εξτρεμιστικό λόγο αναγνωρίζονται από διάφορους φορείς. Αντιθέτως, έχει διερευνηθεί πολύ λιγότερο ο τρόπος με τον οποίο οι εξτρεμιστικές ομάδες και υποκουλτούρες χρησιμοποιούν το χιούμορ ως μέσο στρατολόγησης. Η κάλυψη αυτού του κενού τόσο στην έρευνα όσο και στην πρακτική, στο πλαίσιο της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού, έχει αναδειχθεί σε φλέγον ζήτημα, ιδίως μετά το ψηφιακά πυροδοτούμενο κύμα ακροδεξιάς τρομοκρατίας που έπληξε, μεταξύ άλλων, τις πόλεις Κράιστσερτς, Ελ Πάσο και Χάλε.

Οι αυτουργοί αυτών των επιθέσεων δεν διέθεταν ποινικό μητρώο και δεν ήταν μέλη εξτρεμιστικών οργανώσεων, ούτε συνδέονταν με τοπικούς πυρήνες. Προέρχονταν από ψηφιακές υποκουλτούρες, τις οποίες συνδέει (εκτός από τη δεκτικότητα στις εξτρεμιστικές ιδέες) ένα κυνικό χιούμορ που αποσκοπεί στο να καταστήσει τους οπαδούς του απαθείς και ανάλητους απέναντι στη χρήση βίας. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι, στα μανιφέστα τους, οι τρομοκράτες υιοθετούν εκφράσεις από τις κουλτούρες των μιμιδίων και τα διαδικτυακά περιβάλλοντα. Ειδικότερα, τα φόρουμ που βασίζονται στην κοινοποίηση εικόνων, όπως το 4chan και το 8kun (πρώην 8chan), αναπτύχθηκαν ως χώροι μέσω των οποίων εξτρεμιστικά μηνύματα πλασαρισμένα με χιουμοριστικό και ειρωνικό τρόπο κατέκλυσαν τις mainstream πλατφόρμες, καθιστώντας ολοένα πιο δύσκολη τη διάκριση ανάμεσα στην οργανωμένη δράση και τις ατομικές προβοκατόρικες ενέργειες. Οι χρήστες αυτών των φόρουμ αναδιατυπώνουν τις ακροδεξιές εξτρεμιστικές ιδεολογίες, καθιστώντας τις ελκυστικές για νέες ομάδες-στόχους οι οποίες περνούν απαρατήρητες από τους επαγγελματίες της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού, καθώς και από τις αρχές επιβολής του νόμου.

Τείνουμε να συσχετίζουμε τον ακροδεξιό εξτρεμισμό με τους οπισθοδρομικούς, ανυποχώρητους, ένθερμους ζηλωτές που δρουν στο περιθώριο του πολιτικού φάσματος. Ωστόσο, η εικόνα των σκίνχεντ

⁽¹⁾ ISD και RAN CoE (2015): [Counter narratives and alternative narratives](#), σ. 6.

⁽²⁾ Tuck και Silverman (2016): [The counter-narrative handbook](#).

είναι εδώ και πολύ καιρό ξεπερασμένη, ενώ ακόμα και πιο πρόσφατα φαινόμενα, όπως το ταυτοτικό κίνημα, έχουν ατονήσει σε όλη την Ευρώπη. Καθώς οι ακροδεξιοί εξτρεμιστές συγχωνεύονται σκοπίμως με τις διαδικτυακές κουλτούρες, η προσέγγισή τους αλλάζει ριζικά. Για την ακρίβεια, έχουν εμπεδώσει ότι προκειμένου να είναι επιτυχημένο ένα κίνημα στις ψηφιακές κοινωνίες μας, πρέπει να έχει διασκεδαστικό και συμμετοχικό χαρακτήρα. Και πράγματι, η υιοθέτηση μιας κοινής αίσθησης του χιούμορ αναδείχθηκε σε αποτελεσματικό εργαλείο για τη μύηση των ατόμων στις εξτρεμιστικές ιδεολογίες, γεγονός που συνέβαλε σε ορισμένες από τις χειρότερες πράξεις βίας του 21^{ου} αιώνα.

Κατά συνέπεια, η ανάλυση της στρατηγικής χρήσης του χιούμορ θα μπορούσε ενδεχομένως να προσφέρει ορισμένες ενδείξεις σχετικά με το τι είναι αυτό που καθιστά τις ακροδεξιές εξτρεμιστικές ιδέες ελκυστικές σε μια γενιά ανθρώπων γεννημένων στην ψηφιακή εποχή, καθώς και για το πώς οι ψηφιακές κουλτούρες μετατράπηκαν σε παράγοντα ικανό να υποκινεί ή και να πυροδοτεί περιστατικά μαζικής ρατσιστικής βίας. Πώς εξηγείται, λοιπόν, η στενή σχέση ανάμεσα στις υποκουλτούρες που βασίζονται στο χιούμορ και στην εξτρεμιστική βία; Στην παρούσα ερευνητική εργασία, επιχειρούμε να φωτίσουμε τις διεργασίες που κρύβονται πίσω από τις πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα του ακροδεξιού εξτρεμισμού. Στόχος μας είναι αφενός να κατανοήσουμε καλύτερα αυτές τις εξελίξεις, και αφετέρου να αναστοχαστούμε για το πώς θα πρέπει να προσαρμοστούν τα αντίμετρα, ώστε να καταπολεμηθεί ο εξτρεμισμός στην ψηφιακή εποχή. Μετά από μια σύντομη εισαγωγή για τη σχέση ανάμεσα στο χιούμορ και τον (ακροδεξιό) εξτρεμισμό, θα περιγράψουμε τον πρόσφατο συγκερασμό της κουλτούρας των ψηφιακών κοινοτήτων και του ακροδεξιού εξτρεμισμού. Στη συνέχεια, θα αναδείξουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του ακροδεξιού διαδικτυακού οικοσυστήματος, υπογραμμίζοντας την εξάπλωση του χιούμορ και τις ποικίλες μορφές του που συναντώνται στις διαφορετικές πλατφόρμες, καθώς και την ικανότητα του χιούμορ να επιφέρει δυνητικά τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση. Θα κλείσουμε αναφέροντας τα προβλήματα που σχετίζονται με τον αγώνα ενάντια στις διαδικτυακές κουλτούρες του μίσους, και διατυπώνοντας συστάσεις προς τους επαγγελματίες που εργάζονται σε αυτόν τον τομέα.

Το χιούμορ και ο (ακροδεξιός) εξτρεμισμός: Μια σύντομη εισαγωγή

Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι τα εξτρεμιστικά κινήματα επιτυγχάνουν τον στόχο τους μόνο όταν μιλούν τη γλώσσα των μαζών. Παρ' όλα αυτά, τόσο οι ερευνητές όσο και οι επαγγελματίες του τομέα συνεχώς αιφνιδιάζονται από τις νέες όψεις που προσλαμβάνει η εξτρεμιστική επικοινωνία στην ψηφιακή εποχή. Η αναδιατύπωση των θεωριών της «υπεροχής της λευκής φυλής» (white supremacy) και του «εθνοτικού εθνικισμού» (ethnonationalism), με παιγνιώδες όσο και ειρωνικό ύφος, έγινε γενικά αντιληπτή ως καινοτόμα στρατηγική η οποία αποσκοπεί στην προσέλκυση ενός ευρύτερου κοινού. Αυτό αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, καθώς οι άκαμπτες δομές και ο έκδηλος φανατισμός που χαρακτήριζαν άλλοτε τις ακροδεξιές εξτρεμιστικές ομάδες έχουν βαθμιαία υποχωρήσει. Ταυτόχρονα, οι ανελαστικές δομές του παρελθόντος αντικαταστάθηκαν από ένα παράξενο κράμα παιδιάστικων αστεϊσμών, επικοινωνιακής αμφισημίας αλλά και μιας ισχυρής δόσης μηδενισμού, με σκοπό την προώθηση εξτρεμιστικών ιδεών. Ανατρέχοντας, ωστόσο, στην ιστορία του ακροδεξιού (και άλλων μορφών) εξτρεμισμού, διαπιστώνουμε ότι το χιούμορ, σε διάφορες εκφάνσεις του, έχει αποτελέσει σταθερό σύμμαχο της κινητοποίησης που βασίζεται σε μια ρητορική μίσους⁽³⁾.

Ορολογία

⁽³⁾ Billig (2001): *Humour and Hatred*, σ. 271–274.

Η ορολογία στην παρούσα εργασία ακολουθεί τους ορισμούς που παρέχονται στο ενημερωτικό εγχειρίδιο το οποίο εξέδωσε το Δίκτυο Ευαισθητοποίησης για τη Ριζοσπαστικοποίηση (RAN), το 2019, με τίτλο *Far-Right Extremism: A Practical Introduction. Μια πρακτική εισαγωγή στον ακροδεξιό εξτρεμισμό*:

- Η έννοια του «ακροδεξιού εξτρεμισμού» είναι μια έννοια-ομπρέλα για τη ριζοσπαστική δεξιά και την άκρα δεξιά.
- Ο ακροδεξιός εξτρεμισμός εμπεριέχει ένα εύρος διαφορετικών ιδεολογιών, που μπορεί να περιλαμβάνουν στοιχεία πολιτισμικού, εθνοτικού ή/και φυλετικού εθνικισμού.
- Τα άτομα, τα κινήματα και οι ομάδες που ανήκουν στο ακροδεξιό εξτρεμιστικό φάσμα διαφέρουν επίσης ως προς τα όρια στα οποία προτίθενται να εξωθήσουν τον ακτιβισμό τους, δηλαδή ως προς το κατά πόσο σκοπεύουν να χρησιμοποιήσουν βία εφόσον χρειαστεί.
- Επιπλέον, δεν αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο την έννοια του απολυταρχικού κράτους. Ορισμένα άτομα, κινήματα και ομάδες μπορεί να υποστηρίζουν την πλήρη ανατροπή της δημοκρατίας, ενώ κάποια άλλα μπορεί να υπεραμύνονται της θέσης ότι πρέπει να διατηρηθεί η δημοκρατία και συγχρόνως να προωθηθεί ένα πιο αυστηρό κράτος με πιο σκληρές τιμωρίες για τα ποινικά αδικήματα ⁽⁴⁾.

«*Διαχρονικά, τα πιο ισχυρά όπλα στα χέρια της ανθρωπότητας είναι η σάτιρα και ο χλευασμός*»

έγραφε το 1971 ο ακτιβιστής υπέρ των πολιτικών δικαιωμάτων Saul Alinsky στο διάσημο βιβλίο του *Rules for Radicals*. Η ρήση αυτή εξηγεί πολύ εύστοχα την απήχηση των ιδεών των προοδευτικών κυρίως κινημάτων τόσο στην καρδιά όσο και στον νου των ανθρώπων, καθώς «μέσω του χιούμορ γίνονται αποδεκτά πολλά πράγματα τα οποία θα απορρίπτονταν αν παρουσιάζονταν με σοβαρό τρόπο» ⁽⁵⁾. Τα τελευταία χρόνια, το έργο του Alinsky γνώρισε μια απρόσμενη αναβίωση στους ακροδεξιούς κύκλους. Οι ακροδεξιό ακτιβιστές συνειδητοποίησαν ότι η χρήση του γέλιου είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς μπορεί να τους βοηθήσει να σφυρηλατήσουν μια πιο ισχυρή συλλογική ταυτότητα, αλλά και να μεταδώσουν πιο αποτελεσματικά τις θέσεις τους στους μη μνημένους. Η αναδιατύπωση των προκαταλήψεων και η ένδυσή τους με τον μανδύα μιας πνευματώδους γλώσσας, στην οποία συνυπάρχουν το μίσος και η χλεύη των δεινών των υποτιθέμενα κατώτερων ομάδων, αποτελεί το νήμα που διατρέχει την ιστορία των ακροδεξιών κινημάτων. Από την Κου Κλουξ Κλαν έως τους ναζί, από την Pegida (Πατριώτες Ευρωπαίοι ενάντια στην ισλαμοποίηση της Δύσης) έως τους «ταυτοτιστές», η λοιδορία και η κατασπίλωση άλλων ομάδων είναι το σύμβολο μιας αυτοπεποίθησης βασισμένης κυρίως στην ιδέα της υπεροχής.

⁽⁴⁾ Δίκτυο Ευαισθητοποίησης για τη Ριζοσπαστικοποίηση (RAN) (2019): [Far-right extremism](#), σ. 6–9.

⁽⁵⁾ Alinsky (1971): [Rules for radicals](#), σ. 75· σ. xviii.

Οι νέες γενιές ακροδεξιών εξτρεμιστών έχουν επιλέξει τόσο το χιούμορ που υπερβαίνει τα εσκαμμένα όσο και την (υποτιθέμενη) σάτιρα ως πρωταρχικά όπλα στον αγώνα ενάντια στη φιλελεύθερη δημοκρατία και στον «πολιτικά ορθό» λόγο της, ο οποίος παρουσιάζεται ως σεμνότυφος και πατερναλιστικός⁽⁶⁾. Προωθώντας την υιοθέτηση μιας «πολιτικά μη ορθής» στάσης, μετατρέπουν το χιούμορ σε όπλο, στο πλαίσιο της αντίστασης ενάντια σε μια πολιτική κουλτούρα η οποία υποτίθεται ότι περιστέλλει την ελευθερία της έκφρασης. Ιδίως η πολιτισμικά ευαίσθητη γλώσσα χλευάζεται με τη χρήση χυδαίων εκφράσεων που μασκαρεύουν τη γενικευμένη μνησικακία με χιουμοριστικά στοιχεία. Έτσι, οι υποτιμητικές διακηρύξεις αποκτούν μια χιουμοριστική χροιά, που τις καθιστά πιο συμβατές με το κυρίαρχο πολιτικό ρεύμα. Ταυτόχρονα, το χιούμορ έχει μετατοπίσει το όριο της ανοχής προς όφελος της δεξιάς. Αυτό το «κλείσιμο του ματιού» αποδείχθηκε αποτελεσματικό, και κυρίως στον ψηφιακό κόσμο, όπου απαιτούνται ειδικές δεξιότητες και γνώσεις για την κατανόηση ορισμένων σημειολογικών αναφορών. Πώς εξηγείται όμως αυτή η αποτελεσματικότητα;

Όσον αφορά την πειθώ, το χιούμορ ασκεί ιδιαίτερη έλξη στις εξτρεμιστικές ομάδες, εξαιτίας της επίδρασής του στους ακόλουθους τομείς:

Συναισθήματα — Το χιούμορ φέρνει στην επιφάνεια καταπιεσμένα συναισθήματα, καταργεί τις αναστολές, καθιστά δυνατή την άμεση όσο και αυθόρμητη έκφραση των συναισθημάτων.

Νόηση — Το χιούμορ διεγείρει και ενεργοποιεί τις διεργασίες λήψης αποφάσεων και τις αλλαγές οπτικής, και αντικαθιστά τα άκαμπτα μοντέλα συμπεριφοράς με άλλα, πιο ευέλικτα.

Επικοινωνία — Το χιούμορ καταργεί τα εμπόδια στις διαπροσωπικές σχέσεις, και επιτείνει τόσο την ταύτιση ενός ατόμου με την ομάδα του όσο και τον διαχωρισμό του από τις ομάδες στις οποίες δεν ανήκει⁽⁷⁾.

Στην περίπτωση του ακροδεξιού εξτρεμισμού, το χιούμορ συμβάλλει στην αναδιατύπωση των ιδεολογιών που εδράζονται στο μίσος, περιορίζοντας έτσι τις ενστάσεις για θέσεις που διαφορετικά θα καταδικάζονταν από την κοινή γνώμη. Ταυτόχρονα, βοηθά τους ανθρώπους να αποκρύψουν τη δική τους βαναυσότητα και να «κάνουν τα στραβά μάτια» για τις συνέπειες της ρητορικής και των πράξεών τους.

Ακροδεξιός εξτρεμισμός και διαδικτυακή κουλτούρα

Η σχέση ανάμεσα στο χιούμορ και τον (ακροδεξιό) εξτρεμισμό ενισχύθηκε στο ψηφιακό περιβάλλον, όπου η απουσία χειρονομιών και επιτονισμού αφήνει πολύ μεγαλύτερο περιθώριο για ερμηνεία στα άτομα που καταναλώνουν διαδικτυακό περιεχόμενο. Το διαδίκτυο άλλαξε τους όρους του παιχνιδιού όσον αφορά την οργάνωση, την επικοινωνία, την ενσωμάτωση στο κυρίαρχο ρεύμα. Πράγματι, η ψηφιακή κουλτούρα, δηλαδή η ιδέα ότι η τεχνολογία και το διαδίκτυο διαμορφώνουν σημαντικά το πώς αλληλεπιδρούμε, έχει συμβάλει καθοριστικά στον τρόπο με τον οποίο οι εξτρεμιστές επινόησαν εκ νέου τον εαυτό τους. Είναι ολοένα πιο δύσκολο να διακρίνει κανείς το ψηφιακό από το αναλογικό, καθώς και τον αστεϊσμό από τη μισαλλοδοξία. Η ψηφιακή κουλτούρα εδράζεται στην πεποίθηση ότι οι τρόποι αλληλεπίδρασης διαφέρουν ριζικά στον διαδικτυακό (online) και στον μη διαδικτυακό (offline) κόσμο. Η ατάκα «The Internet is serious business» («Το Internet είναι σοβαρή υπόθεση») έγινε *το κατεξοχήν* ειρωνικό μιμίδιο, το οποίο ουσιαστικά δηλώνει το ακριβώς αντίθετο, δηλαδή ότι το διαδίκτυο είναι κάθε άλλο παρά σοβαρή υπόθεση, και όποιος πιστεύει το αντίθετο θα πρέπει να διορθώνεται και να χλευάζεται⁽⁸⁾. Όμως γιατί οι επαγγελματίες της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού να ασχολούνται με τα τrol και τα μιμίδια; Τι είναι όμως τα μιμίδια;

⁽⁶⁾ Topinka (2018): [Politically incorrect participatory media](#), σ. 2054.

⁽⁷⁾ Wicki (2000): [Humor und Entwicklung](#), σ. 175–176.

⁽⁸⁾ De Zeeuw και Tuters (2020): [Teh internet is serious business](#), σ. 214.

Τα μιμίδια είναι μονάδες-φορείς πολιτισμικού νοήματος ⁽⁹⁾ (εικόνες, κείμενο, ηχητικά αποσπάσματα), οι οποίες αναπτύσσονται και διαδίδονται ευρέως και ταχύτατα, μέσω της αντιγραφής ή του συνδυασμού τους με άλλες μονάδες. Έχουν εξελιχθεί σε κεντρικό μέσο διαδικτυακής επικοινωνίας, και μπορούν να επηρεάσουν τις αντιλήψεις μας για τον κόσμο, και, ως εκ τούτου, να διαμορφώσουν τις απόψεις μας. Τα διαδικτυακά μιμίδια αποτελούνται από εικόνες, λεζάντες και GIF. Οποιοσδήποτε μπορεί να δημιουργήσει, να επεξεργαστεί και να κοινοποιήσει ένα μιμίδιο. Η Limor Shifman υποστηρίζει ότι ιδίως τα αστεία και τα ειρωνικά μιμίδια έχουν τη δύναμη να προάγουν την πολιτική και κοινωνική συμμετοχή ⁽¹⁰⁾.

(1) Η αρχική εκδοχή του μιμίδιου Wojak εξέφραζε συναισθήματα όπως μελαγχολία, λύπη, μοναξιά. Σταδιακά προσαρμόστηκε και εξελίχθηκε από την κουλτούρα των μιμιδίων της άκρας δεξιάς, έτσι ώστε να αναπαριστά το ανέκφραστο ύφος των φιλελεύθερων. Το μήνυμα που θέλει να περάσει το μιμίδιο είναι ότι οι «norties» δεν αμφισβητούν τις πληροφορίες που προέρχονται από τα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης και το πολιτικό κατεστημένο.

(2) Το μιμίδιο Doge είναι ένα από τα πιο διάσημα διαδικτυακά μιμίδια, και έχει υποστεί διάφορες προσαρμογές, προκειμένου να καυτηριάσει το παρωχημένο χιούμορ και στυλ ατόμων και πολιτικών. Στους ακροδεξιούς κύκλους, έχει συνδυαστεί πολλές φορές με ναζιστικά ενθύμια, υποβαθμίζοντας έτσι τη βία των Ες Ες και της Βέρμαχτ.

(3) Το μιμίδιο Πέπε ο βάτραχος, το οποίο έχουν οικειοποιηθεί οι ακροδεξιοί ακτιβιστές του διαδικτύου, συμβολίζει «ένα είδος απαθούς ανωτερότητας σε σχέση με τους άλλους, συμβάλλοντας έτσι στην κανονικοποίηση της εχθρικής συμπεριφοράς απέναντι στις μειονότητες και στους πολιτικούς αντιπάλους», καθώς και «ένα είδος αλαζονικής περιφρόνησης προς τις ελίτ» ⁽¹²⁾. Έχει γίνει το σύμβολο της εναλλακτικής δεξιάς.

Τα διαδικτυακά μιμίδια είναι αναπαραστάσεις μεταποιημένων οπτικών και κειμενικών στοιχείων με τη χρήση γραφικών, οι οποίες κοινοποιούνται και διανέμονται ευρέως στο διαδίκτυο. Απεικονίζουν καθημερινές καταστάσεις και συχνά διακρίνονται από σλάπστικ (χονδροειδές) χιούμορ, το οποίο δεν μπορεί να εκφραστεί εύκολα με λέξεις. Καθώς η επικοινωνία έχει στραφεί γενικότερα προς τα οπτικά στοιχεία, είναι ολοένα πιο δύσκολο να αγνοήσει κανείς τα μιμίδια, ιδίως στο πολιτικό πλαίσιο. Όπως και με κάθε νέα τεχνολογία, η ακροδεξιά προσαρμόστηκε γρήγορα στις εξελίξεις, προκειμένου να προσελκύσει ένα ευρύτερο κοινό, ενσωματώνοντας την αργκό των διαδικτυακών κοινοτήτων στη διατύπωση των θεωριών της για την υπεροχή της λευκής φυλής. Σε μια εποχή στην οποία τα μιμίδια έχουν εξελιχθεί σε παγκόσμιο μέσο επικοινωνίας, οι ακροδεξιές ομάδες έχουν αντιληφθεί τις δυνατότητες αυτού του δημοφιλούς εργαλείου πολιτικοποίησης. Γι' αυτό και αφιερώνουν πολύ χρόνο και ενέργεια στην παραγωγή μιμιδίων, διαχέοντας την ιδεολογία τους λιγότερο ή περισσότερο αποκάλυπτα, και ακολουθώντας το μότο: «αν το μιμίδιο είναι καλό, το περιεχόμενο αποκλείεται να είναι κακό». Όσο ανόητες και αν φαίνονται αυτές οι εικόνες, είναι παρ' όλα αυτά σημαντικές, γιατί προσφέρουν τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης με τις εξτρεμιστικές ιδέες σε ένα πολύ χαμηλό επίπεδο.

⁽⁹⁾ Dawkins (1976): [The selfish gene](#), σ. 192.

⁽¹⁰⁾ Shifman (2014): [Memes in digital culture](#), σ. 393.

⁽¹¹⁾ Εικόνες, από τα αριστερά προς τα δεξιά: Know Your Meme: [Wojak](#)· Know Your Meme: [Doge](#)· Anti-Defamation League: [Πέπε ο βάτραχος](#).

⁽¹²⁾ Miller-Idriss (2019): [What makes a symbol far right?](#), σ. 127.

Η ψηφιακή κουλτούρα του μίσους

Η δημιουργία και η κοινοποίηση μιμίδων, ως τελετουργική πράξη μιας φαντασικής κοινότητας, μπορεί να καλλιεργήσει την αίσθηση του συλλογικού ανήκειν στους ανθρώπους που συμμετέχουν σε διασκορπισμένα ψηφιακά δίκτυα. Έτσι, καθημερινές εικόνες, καθαρά χιουμοριστικές και αβλαβείς, διαμορφώνουν τις πολιτικές αντιλήψεις και την κοινή γνώμη στον πολιτισμικό, προπολιτικό χώρο, με τρόπο που υπερβαίνει τις μεγάλοσχημες διακηρύξεις και τα σύνθετα πολιτικά μανιφέστα. Αυτή η συμμετοχική πρακτική μετασχηματίζει εκ βάθρων τον ρόλο των κινημάτων και των σχετικών οργανώσεων ⁽¹³⁾.

Επειδή οι φορείς των ακροδεξιών ιδεών δεν έχουν τη δυνατότητα να ελέγξουν τα διάφορα «κανάλια» διασποράς του μίσους στο διαδίκτυο, αντ' αυτού αναρτούν ριζοσπαστικοποιημένο περιεχόμενο, το οποίο διαδίδεται μέσω διαβόητων φόρουμ δημοσίευσης εικόνων, όπως το 4chan και το 8chan/8kun, καθώς και με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ως εκ τούτου, είναι πολλές φορές δύσκολο να διακρίνει κανείς αν οι εμπλεκόμενοι δρώντες είναι οργανωμένοι ή όχι, καθώς και κατά πόσο ορισμένες ακροδεξιές ενέργειες είναι συλλογικές ή ατομικές. Καθώς δεν φαίνεται να υπάρχει οργανωσιακό κέντρο, οι εξτρεμιστικές τάσεις λειτουργούν σε μεγάλο βαθμό με μη δομημένο τρόπο στο διαδίκτυο. Ο κοινωνιολόγος Bharath Ganesh περιγράφει αυτό το φαινόμενο με τον όρο «ψηφιακές κουλτούρες του μίσους», δηλαδή προσωρινές συμμαχίες χρηστών του διαδικτύου που χρησιμοποιούν την τακτική του τρολαρίσματος για να διαταράξουν μια σοβαρή διαδικτυακή συζήτηση ⁽¹⁴⁾. Αυτοί που προσχωρούν σε τέτοιες κουλτούρες του μίσους δρουν συνήθως σε διαφορετικές πλατφόρμες, αφήνοντας πίσω τους ένα αλλόκοτο συνονθύλευμα χυδαιότητας, χιούμορ και προπαγάνδας. Συμπεριφέρονται σαν «σμήνος», δημιουργούν καταστάσεις που θρέφουν τη χαιρεκακία τους, τη *schadenfreude*, και απολαμβάνουν να βλέπουν τους άλλους να διασύρονται από τα τρολ.

Η ρευστότητα που διακρίνει αυτές τις κουλτούρες του μίσους καθιστά πρακτικά μάταιη οποιαδήποτε προσπάθεια ελέγχου τους. Οι οπαδοί τους επικοινωνούν πρωτίστως μέσω εικόνων και με μια γλώσσα που κανονικοποιεί τη βία κατά των μειονοτήτων. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα η μαζική κατανάλωση τέτοιου υλικού να συμβάλλει στην απευαισθητοποίηση. Επιπροσθέτως, οι ανώνυμοι δημιουργοί περιεχομένου προάγουν μια κουλτούρα υπερθεματισμού, η οποία βαθμιαία μειώνει το χάσμα ανάμεσα στον απλό λόγο και την τρομοκρατία. Τα πιο ακραία παραδείγματα αυτής της κουλτούρας αντανακλώνται στις επιθέσεις στις πόλεις Κράιστσερτς, Ελ Πάσο και Χάλε. Τα μείζονα αυτά γεγονότα έχουν τις ρίζες τους στις κοινότητες που παντρεύουν τις εξτρεμιστικές ιδεολογίες με μια δόση κυνικού χιούμορ. Οι αντιδράσεις στην επίθεση στο Κράιστσερτς στους κόλπους αυτών των ακροδεξιών εξτρεμιστικών διαδικτυακών κοινοτήτων ήταν εξίσου τρομακτικές με την ίδια την επίθεση. Συνδυάζουν το παιδιάστικο χιούμορ, τις νεοναζι αναφορές και την κραυγαλέα περιφρόνηση της ανθρώπινης ζωής. Για παράδειγμα, ορισμένοι χρήστες των διαβόητων φόρουμ δημοσίευσης εικόνων αναπαρήγαγαν στιγμιότυπα από το βίντεο που μετέδιδε ζωντανά ο δράστης, στο οποίο μπορούσε κανείς να τον δει να εκτελεί έναν μουσουλμάνο σημαδεύοντάς τον στο κεφάλι, και μεταποίησαν αυτές τις βίαιες εικόνες συγχωνεύοντάς τις με μιμίδια που λειτουργούσαν ως άβαταρ.

Οι ακροδεξιό φορείς έχουν προσαρμόσει τις μεθόδους τους στους τρόπους σκέψης και έκφρασης που επικρατούν στα κοινωνικά δίκτυα: η πολιτική πρέπει να είναι διασκεδαστική, να ταραξίζει τα νερά, και να περιλαμβάνει αναφορές στη μαζική κουλτούρα.

⁽¹³⁾ Bogerts και Fielitz (2020): [The visual culture of far-right terrorism](#).

⁽¹⁴⁾ Ganesh (2018): [The ungovernability of digital hate culture](#).

Οι προσβολές και οι εχθρικές συμπεριφορές που διαδίδονται σε αυτούς τους ιστότοπους αποτελούν τα κυριότερα χαρακτηριστικά των φόρουμ που βασίζονται στην κοινοποίηση εικόνων, των οποίων οι χρήστες συγκροτούν πλέον βασική δεξαμενή στρατολόγησης για τους ακροδεξιούς εξτρεμιστές ⁽¹⁵⁾. Επομένως, η στενή σχέση ανάμεσα στο μίσος, την απαξίωση και τη διασκέδαση δεν αποτελεί σύμπτωση. Απεναντίας, στηρίζεται σε μια μορφή υβριστικού χιούμορ η οποία καθιερώθηκε κυρίως από τις ψηφιακές υποκοουλτούρες, παράγοντας μια δυναμική συγκρότησης κοινοτήτων. Με βάση αυτόν τον πρωταρχικό κανόνα, οι συχνά ιεραρχικές δομές των εξτρεμιστικών ομάδων αντικαθίστανται ολοένα περισσότερο από τα λεγόμενα σμήνη. Στις περισσότερες περιπτώσεις, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ποια διαδικτυακή συμπεριφορά είναι οργανωμένη και ποια οφείλεται σε οργανικές διεργασίες από τη βάση προς την κορυφή. Ωστόσο, αυτό δεν αποτελεί ένδειξη αδυναμίας, καθώς τόσο ο ρόλος όσο και οι στόχοι των οργανωμένων φορέων έχουν αλλάξει· σκοπός τους πλέον είναι να πείσουν τα άτομα να αλληλεπιδράσουν με τις εξτρεμιστικές ιδέες και να συμμορφωθούν με αυτές χωρίς να υπάρχει φυσική επαφή ή επαφή με τον «πραγματικό κόσμο». Αυτό επιτυγχάνεται πιο αποτελεσματικά με αστεία, φάρσες και παρωδία, δηλαδή με την προσαρμογή στο διαδικτυακό περιβάλλον, που είναι γεμάτο αμφισβήσια, χλεύη, προκλητικότητα.

Οι διάφορες μορφές χιούμορ στο ακροδεξιό οικοσύστημα

Τα εξτρεμιστικά αφηγήματα έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να διαδίδονται γρήγορα στο διαδικτυακό οικοσύστημα, εξαπλώνοντας την επιρροή τους στις διαφορετικές πλατφόρμες. Έρευνα που διενεργήθηκε από την Julia Ebner και τον Jacob Davey σχετικά με τις εκστρατείες χειραγώγησης τις οποίες διεξήγαγαν ακροδεξιοί φορείς προκειμένου να επηρεάσουν το αποτέλεσμα κρίσιμων εθνικών εκλογών σε όλη την Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες παρείχε πολύτιμα στοιχεία αναφορικά με το πώς οι ακροδεξιές εκστρατείες που οργανώνονται στις περιθωριακές πλατφόρμες κυκλοφορούν σε ολόκληρο το διαδικτυακό οικοσύστημα ⁽¹⁶⁾. Οι ίδιες αυτές τακτικές αποτυπώνονται στον τρόπο με τον οποίο οι ακροδεξιοί εξτρεμιστές ξεδιπλώνουν στις περιθωριακές πλατφόρμες τις εικόνες και τα μηνύματα που θέλουν να περάσουν, και στη συνέχεια τα διαδίδουν στις mainstream πλατφόρμες, προκειμένου να ριζοσπαστικοποιήσουν τους «normies». Έτσι, οι πλατφόρμες ανταλλαγής μηνυμάτων, τα φόρουμ και τα βλογκ (όπως το Reddit, το YouTube, το 4chan) λειτουργούν ως χώροι στρατολόγησης, κινητοποίησης και διαμόρφωσης ταυτότητας, ενώ τα φόρουμ δημοσίευσης εικόνων (όπως για παράδειγμα το 4chan) αποτελούν χώρους όπου δημιουργούνται και κοινοποιούνται μιμίδια. Καλύτερα συντονισμένες εκστρατείες —που περιλαμβάνουν τη συστηματική δημοσίευση προκλητικά ευτελούς περιεχόμενου (shitposting), τρολάρισμα, χάσταγκ— οργανώνονται μέσω εφαρμογών ανταλλαγής κρυπτογραφημένων μηνυμάτων, όπως το Telegram και το WhatsApp. Οι εκστρατείες αυτές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν, λόγου χάρη, χάσταγκ, για την ενίσχυση της υποστήριξης προς τα λαϊκιστικά δεξιά κόμματα κατά τη διάρκεια των εκλογών, τρολάρισμα και υβριστικές επιθέσεις εναντίον στοχοποιημένων ατόμων. Οι εν λόγω εκστρατείες —είτε βασίζονται σε μιμίδια/χάσταγκ είτε στο τρολάρισμα— διαδίδονται κατόπιν στα mainstream μέσα κοινωνικής δικτύωσης (όπως το Twitter, το Facebook, το Instagram), καθώς και στις ενότητες σχολίων των ειδησεογραφικών ιστότοπων ⁽¹⁷⁾.

Τα φόρουμ δημοσίευσης εικόνων, όπως το 4chan, αποτελούν έναν τύπο φόρουμ συζητήσεων που χωρίζεται σε διαφορετικές ενότητες, καθεμία από τις οποίες περιλαμβάνει ένα νήμα συζήτησης. Οποιοσδήποτε χρήστης μπορεί να ξεκινήσει ένα νήμα αναρτώντας μια εικόνα. Στη συνέχεια, οι υπόλοιποι χρήστες μπορούν να συνεισφέρουν στο νήμα απαντώντας με κείμενο ή και εικόνες, ή παραθέτοντας προηγούμενα σχόλια/εικόνες. Καθώς δεν είναι απαραίτητο να έχει κάνει εγγραφή με όνομα χρήστη, η πλειονότητα των χρηστών ποστάρει ανώνυμα.

Το είδος του χιούμορ και ο βαθμός της ακρότητας των αναρτήσεων εξαρτώνται από τη φιλοσοφία της πλατφόρμας. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, ορισμένες πλατφόρμες δέχονται συγκεκριμένες μορφές χιούμορ, και οι δυνητικοί κίνδυνοι ριζοσπαστικοποίησης εξαρτώνται από το ποιες πλατφόρμες εκτίθενται σε ριζοσπαστικό περιεχόμενο, καθώς και από τους χώρους στους οποίους καταναλώνεται αυτό το περιεχόμενο.

⁽¹⁵⁾ Hawley (2017): [Making sense of the alt-right](#), σ. 82.

⁽¹⁶⁾ Ανατρέξτε, για παράδειγμα, στους Davey και Ebner (2017): [The fringe insurgency](#).

⁽¹⁷⁾ Ebner (2019): [Counter-creativity](#), σ. 172.

Χιούμορ και ριζοσπαστικοποίηση στις περιθωριακές πλατφόρμες

Στο ακροδεξιό διαδικτυακό περιβάλλον, τα φόρουμ, οι ιστότοποι δημοσίευσης εικόνων και οι εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων βρίθουν περιεχόμενου που προάγει το μίσος χρησιμοποιώντας ειρωνικό και χιουμοριστικό τόνο. Ειδικότερα, το χιούμορ και η ειρωνεία λειτουργούν ως εργαλείο για την κανονικοποίηση της ρητορικής και της βιαιότητας της ακροδεξιάς, καθώς και για την υποβάθμιση της επικινδυνότητάς τους. Αν τα μέλη των διαδικτυακών κοινοτήτων είναι συνεχώς εκτεθειμένα σε δήθεν «παιγνιώδεις» εικόνες πίσω από τις οποίες κρύβονται, για παράδειγμα, αντισημιτικές και ρατσιστικές θέσεις, οι σχετικές ιδέες και οι πεπιοθήσεις μπορούν δυνητικά να κανονικοποιηθούν και να ριζώσουν σε αυτές τις κοινότητες ⁽¹⁸⁾. Οι συμπεριφορές μικροεπιθετικότητας (microaggressions) δεν ενισχύονται μόνο από την επανειλημμένη έκθεση αλλά και από την απουσία αντίστασης στους κόλπους των κοινοτήτων τύπου «chan».

Για την ακροδεξιά εξτρεμιστική σκηνή, η αποδοχή και ο ενστερνισμός αυτής της νέας πραγματικότητας ισοδυναμεί με επιλογή του «κόκκινου χαπιού». Η μεταφορά αυτή περιγράφει μια διαδικασία «πολιτικής αφύπνισης» η οποία αυτονομεί τα άτομα βοηθώντας τα να συνειδητοποιήσουν ότι η φυλετική ποικιλομορφία αποτελεί την κύρια διαχωριστική γραμμή μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, γνώση την οποία οι υπόλοιποι (αυτοί που επέλεξαν να πάρουν το «γαλάζιο χάπι») αγνοούν (βλ. τις πληροφορίες στο πλαίσιο πιο κάτω). Μελετώντας τις κλασικές θεωρίες της ριζοσπαστικοποίησης, διαπιστώνουμε επίσης τη σημαντική θέση που έχει η αίσθηση του ανήκειν σε μια ομάδα, καθώς και της συνοχής αυτής της ομάδας. Το χιούμορ και τα αστεία μπορούν να δημιουργήσουν την αίσθηση της ταύτισης με μια ομάδα, και να καταστήσουν δυνατή την ανταλλαγή ιδεολογικών απόψεων με τη χρήση ειρωνικών εικόνων και αναφορών. Οι θιασώτες της ακροδεξιάς πολιτικής σκηνής αναγνωρίζουν τι αντιπροσωπεύουν τα μιμίδια και τι δηλώνουν, κάτι που για τους τρίτους συχνά παραμένει αδιαφανές. Τα αστεία «καλλιεργούν την αλληλεγγύη» μεταξύ των μυημένων, μέσω του αισθήματος ότι όλοι μοιράζονται τη «γνώση μιας (υπο)πολιτισμικής ομάδας» ⁽¹⁹⁾. Επιπλέον, τα αστεία και οι ειρωνικές αναφορές συχνά βάζουν στο στόχαστρο τα μέλη μιας εξω-ομάδας, εκφράζοντας μεγαλύτερο μίσος και περιφρόνηση για τις μειονοτικές ομάδες και τις κυρίαρχες «ελίτ» ⁽²⁰⁾. Διαμορφώνεται έτσι μια αίσθηση συλλογικής ταυτότητας, όπου η μνησικακία και η αυτοθυματοποίηση, σε συνδυασμό με ένα αίσθημα ανωτερότητας και προνομιακής θέσης ή και εξουσίας σε σχέση με τα μέλη της εξω-ομάδας, ωθούν τα άτομα να αναλάβουν δράση. Το συγκεκριμένο αφήγημα απευθύνεται σε όλους εκείνους που αδυνατούν να σχετιστούν με την «κυρίαρχη» κουλτούρα, και μεταδίδει το μήνυμα ότι οι λευκοί (άντρες) είναι τα αληθινά «θύματα» της πολιτικής ορθότητας, της «επιβεβλημένης» πολυπολιτισμικότητας, του ριζοσπαστικού φεμινισμού.

Το «κόκκινο χάπι» είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται από το κίνημα της εναλλακτικής δεξιάς για να περιγράψει ένα άτομο το οποίο έχει απόλυτη πολιτική και φυλετική συνείδηση των όσων συμβαίνουν γύρω του. Το «κόκκινο χάπι» αναφέρεται στην ταινία του 1999 με τίτλο «The Matrix», στη σκηνή όπου ο πρωταγωνιστής έχει να επιλέξει ανάμεσα σε μια ζωή άγνοιας και μακαριότητας (με το γαλάζιο χάπι) και μια ζωή στην οποία θα βλέπει τον κόσμο όπως πραγματικά είναι (με το κόκκινο χάπι) ⁽²¹⁾.

Χιούμορ και ριζοσπαστικοποίηση στις mainstream πλατφόρμες

Οι περιθωριακές πλατφόρμες και τα φόρουμ δημοσίευσης εικόνων δεν λειτουργούν μόνο ως πεδίο κινητοποίησης και διαμόρφωσης ταυτότητας, αλλά είναι επίσης ο χώρος όπου τίθενται οι βάσεις για τον συντονισμό και την οργάνωση διαδικτυακών εκστρατειών σε mainstream πλατφόρμες. Οι ακροδεξιοί φορείς καλούν σκοπίμως τους οπαδούς τους να αναρτήσουν περιεχόμενο σε ειρωνικές μορφές, προκειμένου να συνάψουν νέες εικονικές συμμαχίες και να μπολιάσουν τον δημόσιο διάλογο με ακροδεξιές θεματικές. Υπό αυτήν την έννοια, η σάτιρα και η ειρωνεία μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ως στρατηγική για τη σταδιακή μετατόπιση του δημόσιου λόγου, καθώς και για τη διεύρυνση του «παραθύρου του Όβερτον» όσον αφορά το τι θεωρείται αποδεκτό και τι όχι ⁽²²⁾.

⁽¹⁸⁾ Marwick και Lewis (2018): [Media manipulation and disinformation online](#), σ. 37.

⁽¹⁹⁾ Greene (2019): [“Deplorable” satire](#), σ. 41–42.

⁽²⁰⁾ Στο ίδιο.

⁽²¹⁾ Δίκτυο Ευαισθητοποίησης για τη Ριζοσπαστικοποίηση (RAN) (2019): [Far-right extremism](#), σ. 13.

⁽²²⁾ Ανατρέξτε, για παράδειγμα, στην Conway (2020): [Routing the extreme right](#), σ. 110–111· Greene (2019): [“Deplorable” satire](#), σ. 36.

Κομβική τακτική είναι, εν προκειμένω, η στόχευση στο ευρύτερο φάσμα των ακροδεξιών υποκινημάτων, δηλαδή σε άτομα που δεν εμπίπτουν κατ' ανάγκην στο δεξιό άκρο του φάσματος, αλλά τα οποία μπορεί να τρέφουν συναισθήματα κατά των μεταναστών, να υποστηρίζουν τα λαϊκιστικά ριζοσπαστικά δεξιά κόμματα και τους πολιτικούς, ή/και να θεωρούν ότι η ελευθερία της έκφρασης απειλείται από μια κουλτούρα πολιτικής ορθότητας. Στους ακροδεξιούς κύκλους, αυτά τα υποκινήματα αναφέρονται ως «normies»: πρόκειται για δυνητικές ομάδες-στόχους που μπορούν να ριζοσπαστικοποιηθούν αν «αξιοποιηθούν» τα παραπάνω συναισθήματα δυσaréσκειας ⁽²³⁾.

Ενώ οι περιθωριακές πλατφόρμες παραμένουν ζωτικής σημασίας για τους ακροδεξιούς εξτρεμιστές, οι mainstream πλατφόρμες λειτουργούν ως σημαντική δίοδος για την πρόσβαση σε ένα ευρύτερο κοινό. Αυτό που έχει εν προκειμένω σημασία είναι η μεθοδική παρουσίαση περιεχόμενου και εικόνων στα φόρουμ τύπου «chan». Οι χρήστες επικοινωνούν ανώνυμα και πρωτίστως μέσω εικόνων. Οι εικόνες έχουν παιγνιώδες ύφος και διανθίζονται με χιουμοριστικό όσο και ειρωνικό κείμενο, το οποίο αποσπά την προσοχή από τα ρατσιστικά, γεμάτα μίσος μηνύματά τους, εν μέρει συγκαλύπτοντάς τα. Ορισμένα από αυτά τα μιμίδια, τα οποία υποτίθεται πως έχουν πιο ανάλαφρο και λιγότερο απροκάλυπτα εξτρεμιστικό χαρακτήρα, διανέμονται στη συνέχεια στις κυρίαρχες πλατφόρμες. Σε αυτό το πλαίσιο, η κουλτούρα των μιμιδίων αποτελεί σημαντικό εργαλείο για τους ακροδεξιούς εξτρεμιστές, καθώς υπονοεί ότι τα λεγόμενά τους δεν θα πρέπει να παίρνονται στα σοβαρά, ότι η ρητορική τους είναι «αβλαβής» και ότι αποσκοπεί «μόνο στο γέλιο».

Η αυξημένη ορατότητα τέτοιου περιεχόμενου σε mainstream πλατφόρμες δυσχεραίνει την προσπάθεια τόσο των εταιρειών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όσο και των επαγγελματιών της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού να μετριάσουν την απειλή της ακροδεξιάς. Οι ακροδεξιοί εξτρεμιστές διαθέτουν μια εκπληκτική ικανότητα να καμουφλάρουν τις τακτικές τους και να μην παραβιάζουν τα όρια του δημόσιου λόγου που θέτει ο νόμος, καθώς και τους κανόνες που ισχύουν στις διάφορες πλατφόρμες. Ως εκ τούτου, το περιεχόμενο που δημοσιεύεται στις mainstream πλατφόρμες μεγαλύτερης ορατότητας τείνει να είναι «χαμηλότερων τόνων» ή και απαλλαγμένο από υβριστικά στοιχεία, συγκριτικά με αυτό που διακινείται στις περιθωριακές πλατφόρμες και στις ιδιωτικές ομάδες ⁽²⁴⁾.

Αυτό συμβαίνει για δύο βασικούς λόγους:

1. Οι μεγάλες πλατφόρμες, όπως το Twitter και το Facebook, υφίστανται ολοένα μεγαλύτερη πίεση από τις κυβερνήσεις προκειμένου να «κατεβάσουν» το παράνομο, ρατσιστικό περιεχόμενο και οτιδήποτε σχετίζεται με ρητορική μίσους. Γι' αυτό και η άκρα δεξιά έγινε πιο προσεκτική όσον αφορά το τι αναρτά στις mainstream πλατφόρμες.
2. Το περιεχόμενο με πιο εκλεπτυσμένο χιούμορ μπορεί να έχει μεγαλύτερη απήχηση στους «normies» και να επιφέρει βαθμιαία τη ριζοσπαστικοποίησή τους.

Οι εκστρατείες με τη χρήση μιμιδίων, οι οποίες δρομολογούνται στις περιθωριακές πλατφόρμες και καταφέρνουν να διεισδύσουν στις mainstream, εκθέτουν σε ακροδεξιό εξτρεμιστικό περιεχόμενο όσους μπορεί να είναι επιρρεπείς σε αυτό ή να βρίσκονται σε «επισφαλή» θέση, δηλαδή να είναι δυνητικά φιλικόι προς τις ακροδεξιές ιδέες, όμως χωρίς να επισκέπτονται συχνά τις περιθωριακές πλατφόρμες. Καθώς τα εν λόγω μιμίδια συνδυάζουν το χιούμορ και την ειρωνεία, είναι πολύ πιθανό να επιφέρουν ένα υψηλότερο επίπεδο αλληλεπίδρασης. Πρόκειται για έναν πιο εκλεπτυσμένο τρόπο δυνητικής ριζοσπαστικοποίησης από την κορυφή προς τη βάση, ο οποίος θα μπορούσε να ωθήσει περισσότερα άτομα να προσχωρήσουν στο περιθώριο της ακροδεξιάς. Όπως υπογραμμίζουν η Alice Marwick και η Rebecca Lewis, τα «πιο ήπια» μιμίδια έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να λειτουργούν ως «ουσία εισόδου» (gateway drug) σε πιο ακραία στοιχεία της ακροδεξιάς ιδεολογίας ⁽²⁵⁾.

Χιούμορ και ριζοσπαστικοποίηση μέσω των εφαρμογών ανταλλαγής μηνυμάτων

Ακολουθώντας τη γενική τάση της μετατόπισης της επικοινωνίας προς τις εφαρμογές ανταλλαγής ιδιωτικών μηνυμάτων, οι ακροδεξιοί εξτρεμιστές χρησιμοποιούν ολοένα περισσότερο αυτές τις εφαρμογές για να διαδώσουν μισαλλόδοξο περιεχόμενο και ωμό χιούμορ. Η αφαίρεση του βήματος (deplatforming) (βλ. τις

⁽²³⁾ Nagle (2017): *Kill all normies*.

⁽²⁴⁾ Ekman (2018): [Anti-refugee mobilization in social media](#), σ. 6.

⁽²⁵⁾ Marwick και Lewis (2018): [Media manipulation and disinformation online](#), σ. 37.

πληροφορίες στο πλαίσιο πιο κάτω) στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και τα χαρακτηριστικά απόρρητου και ασφάλειας που οι εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων προσφέρουν στους εξτρεμιστές, είναι μερικοί από τους λόγους αυτής της αλλαγής. Παρ' όλο που οι εξτρεμιστές αναρτούν σε ιδιωτικές ομάδες σημαντικό όγκο περιεχόμενου το οποίο προορίζεται να διανεμηθεί σε άλλα περιβάλλοντα, το επιβλαβές περιεχόμενο διαδίδεται τεχνηέντως και σε ευρύτερες κοινότητες συζητήσεων με πιο δημόσιο χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα σε ομάδες ανταλλαγής μηνυμάτων που σχετίζονται με αθλητικούς συλλόγους, ομάδες εργασίας, σχολικές τάξεις. Ιδίως οι εκπαιδευτικοί εκπλήσονται πολλές φορές όταν ανακαλύπτουν τον τύπο του περιεχόμενου που διαδίδεται ως δήθεν χιουμοριστικό. Στην πραγματικότητα, οι χρήστες σε αυτές τις πλατφόρμες δεν είναι κατ' ανάγκην πολιτικοί ακτιβιστές, δεινοί γνώστες του διαδικτύου, οι οποίοι κοινοποιούν επιθετικές εικόνες με το πρόσχημα ότι θέλουν να διαρρήξουν τις κοινωνικές συμβάσεις. Αντιθέτως, αυτοί που προσπαθούν να προσελκύσουν την προσοχή αναρτώντας υβριστικό περιεχόμενο είναι συχνά συνηθισμένοι νέοι, τους οποίους πολλοί μπορεί να μη χαρακτήριζαν αυτόματα ως εξτρεμιστές. Χωρίς να έχουν απαραίτητα τέτοια πρόθεση, οι νέοι αυτοί συμβάλλουν στη διάδοση και στην κανονικοποίηση εξτρεμιστικών ιδεών. Όπως επισημαίνει σωστά η Cynthia Miller-Idriss: «Σκοπός τους είναι πρωτίστως να προβοκάρουν ή να προσβάλουν, ενώ το μήνυμα μπορεί να ακολουθήσει σε δεύτερο χρόνο» ⁽²⁶⁾.

Προκλήσεις και συστάσεις για την πρόληψη και την καταπολέμηση του βίαιου εξτρεισμού

Προκλήσεις

Όπως διαπιστώνουμε και από την καθημερινή αλληλεπίδραση με τους συνανθρώπους μας, το χιούμορ και η ειρωνεία είναι ενίοτε δύσκολο να αποκωδικοποιηθούν. Το πρόβλημα αυτό είναι ακόμα πιο έντονο όταν προσπαθούμε να αναλύσουμε το χιούμορ στον διαδικτυακό χώρο, όπου η ειρωνεία χρησιμοποιείται κατά κόρον, αποτελώντας συστατικό στοιχείο της αντικουλτούρας. Η εσκεμμένη χρήση της υπερβολής και της ειρωνείας, προκειμένου να ελεγχθούν οι αντιδράσεις των διαφορετικών ομάδων κοινού, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του «εγχειριδίου του προβοκάτορα». Ως εκ τούτου, είναι πολύ δύσκολο τόσο να ρυθμιστούν όσο και να αντιμετωπιστούν οι ψηφιακές κουλτούρες του μίσους. Και αυτό, γιατί το περιεχόμενο που θα έπρεπε να καταπολεμηθεί δεν είναι σαφώς προσδιορισμένο, καθώς πολλά από τα μιμίδια τα οποία κυκλοφορούν στις mainstream πλατφόρμες φαίνονται «αβλαβή» και πολλές φορές εμπίπτουν στα όρια της νομιμότητας ή/και των κανόνων που ισχύουν σε αυτές τις πλατφόρμες. Έτσι λοιπόν, τις περισσότερες φορές δεν έχουμε να κάνουμε με καταφανώς παράνομο αλλά με «δυσνητικά ριζοσπαστικοποιητικό» περιεχόμενο, το οποίο συχνά είναι δύσκολο να προσδιοριστεί, και ακόμη πιο δύσκολο να παταχθεί. Η δημοφιλής ιδέα να αντιμετωπιστεί το εξτρεμιστικό χιούμορ με μια μορφή εναλλακτικού χιούμορ αποδείχθηκε εξαιρετικά δυσεφάρμοστη στην πράξη.

Οι ψηφιακές υποκουλτούρες της άκρας δεξιάς τείνουν να είναι άτρωτες από τις δημοκρατικές παρεμβάσεις, ακριβώς επειδή αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό οποιαδήποτε εξωτερική παρέμβαση. Τα αντεπιχειρήματα που δεν χρησιμοποιούν την υβριστική γλώσσα αυτών των κοινοτήτων είναι πολύ δύσκολο να εισακουστούν, εξαιτίας των ιδεολογικών παρωπίδων των μελών τους. Επιπλέον, καθώς πολλοί από αυτούς που τοποθετούνται στο ακροδεξιό εξτρεμιστικό φάσμα διατείνονται ότι είναι θύματα μιας συνωμοσίας των «ελίτ» που σκοπός της είναι να «αποδυναμώσει» ή ακόμα και να «εξαλείψει» τον δυτικό πολιτισμό ή/και τη λευκή φυλή, η δημοκρατική παρέμβαση από άτομα τα οποία οι ίδιοι θεωρούν «εχθρούς» συναντά αντίσταση. Όσοι καταγγέλλουν την ακροδεξιά πολλές φορές διαβάλλονται, διασύρονται ακόμα περισσότερο, κατηγορούνται ότι είναι «υπερευαίσθητοι» και ότι αντιδρούν υπερβολικά, αφού τα μιμίδια έχουν σχεδιαστεί απλώς και μόνο για να προκαλούν το γέλιο. Από την άλλη, οι προσπάθειες να σιγήσουν αυτές οι φωνές και η αφαίρεση του βήματος στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης μπορούν επίσης να ενισχύσουν το αφήγημα ότι η ελευθερία της έκφρασης περιορίζεται στις κυρίαρχες ελίτ, αυξάνοντας δυσνητικά την υποστήριξη προς την άκρα δεξιά.

Η αφαίρεση του βήματος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αναφέρεται στην κατάργηση των λογαριασμών ατόμων ή ομάδων σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης, κατόπιν παραβιάσεων των κανόνων

⁽²⁶⁾ MacFarquhar (2019): [O.K. hand sign is a hate symbol](#).

που ισχύουν σε αυτές τις πλατφόρμες. Η αφαίρεση του βήματος μπορεί επίσης να συνίσταται στην απαγόρευση της πρόσβασης ορισμένων χρηστών σε άλλα περιβάλλοντα, όπως υπηρεσίες νέφους και ιστότοποι. Ο κύριος στόχος είναι να περιοριστεί η ικανότητα του ατόμου ή της ομάδας να κοινοποιεί πληροφορίες ή ιδέες σε ένα ευρύ κοινό. Τα τελευταία χρόνια, δεν είναι λίγοι οι «επηρεαστές» και τα κινήματα που έχουν αποκλειστεί από τους *mainstream* ιστότοπους μέσω κοινωνικής δικτύωσης ⁽²⁷⁾.

Η κανονικοποίηση της βίας και η παρουσίασή της ως τετριμμένου μέσω της χρήσης του χιούμορ και των μιμιδίων, καθώς και η γελοιοποίηση περιθωριοποιημένων ομάδων μέσω εκστρατειών τρολαρίσματος, μπορούν δυνητικά να απευαισθητοποιήσουν τους καταναλωτές τέτοιου περιεχόμενου και να τους εξωθήσουν στην άσκηση πραγματικής βίας. Ο αποκεντρωμένος, παγκόσμιος, διαδικτυακός χαρακτήρας της κοινότητας εντός της οποίας δραστηριοποιούνται οι ακροδεξιοί εξτρεμιστές έχει καταστήσει τρομερά δύσκολο για τους τοπικούς επαγγελματίες να παρακολουθούν τις ραγδαίες εξελίξεις τόσο στην παγκόσμια όσο και στην τοπική ακροδεξιά σκηνή. Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιοπιστία των αντι-αφηγημάτων είναι ιδιαίτερα σημαντική. Ταυτόχρονα, το χάσμα των γενιών καθιστά δυσκολότερο το έργο του να γίνουν κατανοητές και να διερευνηθούν οι πολύ εξειδικευμένες διαδικτυακές κουλτούρες, με τις εικόνες και τη γλώσσα που αυτές χρησιμοποιούν. Εξαιτίας του ότι οι περισσότεροι σημερινοί επαγγελματίες της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού δεν έχουν μεγαλώσει με τις σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες, είναι λογικό να δυσκολεύονται να διαχειριστούν τον καταγιγιστικό ρυθμό μιας επικοινωνίας βασισμένης κυρίως σε εικόνες.

Καθώς ασκείται υψηλή πίεση στους μαθητές από τους συνομήλικούς τους στο σχολικό περιβάλλον, οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν μιμητικά φαινόμενα. Ειδικά οι νέοι πολλές φορές δεν μπορούν να διακρίνουν πού τελειώνει το χιούμορ και πού αρχίζει η πλύση εγκεφάλου. Αυτό το όριο γίνεται ακόμα πιο θολό εξαιτίας της ρευστότητας που χαρακτηρίζει τη μετάβαση από τις δημόσιες στις ιδιωτικές συζητήσεις. Επομένως, το χιούμορ μπορεί να λειτουργήσει ως αποτελεσματικό μέσο διείσδυσης στην ιδιωτική επικοινωνία, καθιστώντας πιο εύκολο τον άμεσο επηρεασμό των ατόμων. Επειδή οι ερευνητές και οι επαγγελματίες είναι δύσκολο να παρακολουθήσουν το λεγόμενο *dark social*, πολλά από αυτά τα κανάλια επικοινωνίας παραμένουν αδιαφανή. Ως επακόλουθο, οι μη μυημένοι (όπως οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς) πολλές φορές ανακαλύπτουν τη δυνητικά επιβλαβή συμπεριφορά που καλλιεργείται σε αυτά τα κανάλια μόνο αφότου έχει ξεπεραστεί ένα οριακό σημείο.

Αντιμέτωποι με μια γενιά ακροδεξιών εξτρεμιστών οι οποίοι έχουν άριστη σχέση με την τεχνολογία και είναι εξοικειωμένοι με τις ψηφιακές κουλτούρες και τη γλώσσα τους, οι επαγγελματίες της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού αντιδρούν στην καλύτερη περίπτωση εκ των υστέρων, αντί να οργανώνουν προληπτικά προγράμματα κατάρτισης, να επανεξετάζουν και να προσαρμόζουν τις ισχύουσες πρακτικές στο ψηφιακό περιβάλλον. Αυτή η μεγάλη απόκλιση οφείλεται κατά κύριο λόγο σε ένα χάσμα γενιών: ενώ οι επηρεαστές της άκρας δεξιάς απευθύνονται κυρίως στους *millennials*, που μεγάλωσαν με τις ψηφιακές τεχνολογίες, οι επαγγελματίες πολλές φορές υποτιμούν τον ρόλο της ψηφιακής κουλτούρας και της κουλτούρας των μιμιδίων, επειδή δεν επέχουν σημαντική θέση στην καθημερινότητά τους. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν τρόποι να αναχαιτιστεί το κύμα των ευρέως όσο και ταχύτατα διαδιδόμενων ακροδεξιών μηνυμάτων που κρύβονται πίσω από την επίφαση του χιούμορ. Ακολουθούν ορισμένες συστάσεις που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων.

Συστάσεις για ανάληψη δράσης

Βελτίωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων

Μια από τις βασικές ιδιότητες του χιούμορ είναι ότι βοηθά να αναδειχθεί ποιοι το αντιλαμβάνονται και ποιοι όχι, ποιοι γελούν σε βάρος των άλλων και ποιοι εξευτελίζονται. Πράγματι, το χιούμορ είναι μια κοινωνική πρακτική που εμπριέχει αρκετούς μηχανισμούς αποκλεισμού. Ως εκ τούτου, μόνο αν διαθέτει κανείς εξειδικευμένη γνώση μπορεί να κατανοήσει το νόημα του χιουμοριστικού περιεχόμενου και να υιοθετήσει την κατάλληλη στάση απέναντί του· εν ολίγοις, να αποφασίσει αν το βρίσκει αστείο ή όχι. Χωρίς βαθιά γνώση

⁽²⁷⁾ Rogers (2020): [Deplatforming](#), σ. 214.

της γλώσσας που χρησιμοποιούν οι διαδικτυακές κουλτούρες και των πρακτικών που εφαρμόζουν, είναι εξαιρετικά δύσκολο να αντιμετωπιστούν οι περίπλοκες δυναμικές των χιουμοριστικών μιμίδιών. Είναι επομένως αναγκαίο:

- να αναπτυχθούν και να κινητοποιηθούν περισσότεροι πόροι, προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι ακμαίες διαδικτυακές κουλτούρες τις οποίες εκμεταλλεύονται οι φορείς της άκρας δεξιάς·
- να βελτιωθούν οι γνώσεις όσον αφορά τα μιμίδια, τους κώδικες και τα σύμβολα του διαδικτύου, έτσι ώστε να δίνεται η εντύπωση της αυθεντικότητας κατά την αλληλεπίδραση με νέους·
- να δημιουργηθούν αποτελεσματικές συμπράξεις με τον τεχνολογικό τομέα και με τους ερευνητές, για την απόκτηση γνώσεων σχετικά με τις νέες εξελίξεις.

Παρακολούθηση και ανταλλαγή πληροφοριών

Αφού ενισχυθεί η γνώση για τα ιδεολογικά θεμέλια του χιούμορ που χρησιμοποιούν οι εξτρεμιστές στο πλαίσιο της στρατηγικής τους, το επόμενο βήμα είναι η στενή παρακολούθηση της δυναμικής που σχετίζεται με τις κουλτούρες των μιμίδιών της ακροδεξιάς. Οι διαδικτυακές κουλτούρες εξελίσσονται γρήγορα σε εξτρεμιστικά κινήματα, όπως διαπιστώσαμε και με αφορμή το παράδειγμα της θεωρίας συνωμοσίας QAnon, ή του παραστρατιωτικού αντικυβερνητικού κινήματος boogaloo στις Ηνωμένες Πολιτείες. Είναι επομένως σημαντικό:

- να αυξηθεί η γνώση και η κατανόηση σχετικά με τα ριζοσπαστικά διαδικτυακά περιβάλλοντα, τόσο όσον αφορά τις πολιτισμικές πρακτικές όσο και τις δομές τους·
- να υπάρχει άμεση αντίδραση στις νέες εξελίξεις και στην καινοτομία·
- να χρησιμοποιηθεί η αποκτημένη γνώση ώστε οι νέοι να μάθουν να αναγνωρίζουν το δυνητικά επιβλαβές περιεχόμενο και τη ρητορική μίσους. Επίσης, προκειμένου να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση σχετικά με τη συγκαλυμμένη ρατσιστική ορολογία και εικονοποιία, και τα κωδικοποιημένα υπονοούμενα·
- να αντλούνται διδάγματα από τις δυσκολίες και τις αστοχίες που προκύπτουν στην πράξη, και να μη μεγεθύνονται ακούσια τα μηνύματα των εξτρεμιστών και των τρομοκρατών.

Αντιμέτωπιση του εξτρεμιστικού χιούμορ: Προσοχή στην παγίδα – ου βλάβεις!

Κάθε είδος παρέμβασης για την πάταξη των ρατσιστικών και των ακροδεξιών μορφών χιούμορ πρέπει να αποφεύγει τις αθέλητες συνέπειες στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Οι αντιδράσεις που προδίδουν σκανδαλισμό ή και θυμό, χάνοντας την ουσία, αποτελούν «βούτυρο στο ψωμί» των ακροδεξιών ακτιβιστών. Οι χιουμοριστικές εκστρατείες έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να πυροδοτούν υπερβολικές αντιδράσεις, οι οποίες μετατρέπονται αυτομάτως σε μιμίδια. Επομένως, κοινοποιώντας προβοκατόρικο χιουμοριστικό περιεχόμενο, οι εξτρεμιστές ποντάρουν στη μαζική αντίδραση και αγανάκτηση ενός ευρύτερου, συμβατικού κοινού, και κυρίως στον ντόρο που γίνεται στα μέσα ενημέρωσης. Κατά συνέπεια, τόσο οι επαγγελματίες της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού όσο και οι δημοσιογράφοι οφείλουν:

- να αγνοούν συνειδητά τις ακραίες, παραπλανητικές δηλώσεις και το αντίστοιχο οπτικό υλικό, και να μην πέφτουν στην παγίδα·
- να απομονώνουν το εξτρεμιστικό χιούμορ —επομένως, και τις εξτρεμιστικές ιδέες (28). Η πρώτη προτεραιότητα είναι να μη δίνουν μεγαλύτερες διαστάσεις σε μηνύματα τα οποία μπορούν να βλάψουν ευρύτερες κοινότητες ή και να ωφελήσουν άμεσα τις εκστρατείες των ακροδεξιών·
- να αποκαλύπτουν το επιβλαβές περιεχόμενο που κρύβεται πίσω από το εξτρεμιστικό χιούμορ, αλλά μόνο αφότου έχει ξεπεραστεί ένα συγκεκριμένο όριο (29).

(28) Donovan και Boyd (2018): [The case for quarantining extremist ideas](#).

(29) Phillips (2018): [The oxygen of amplification](#), σ. 10.

- να κατανοήσουν τα κίνητρα που ωθούν κάποια άτομα να κοινοποιούν τοξικό περιεχόμενο, προκειμένου να προσδιορίσουν τα σημεία παρέμβασης·
- να επισημαίνουν την προέλευση του επιβλαβούς ιδεολογικού περιεχόμενου. Αν τα άτομα γνωρίζουν την πραγματική προέλευση και το νόημα του δήθεν χιουμοριστικού περιεχόμενου, μπορεί να διστάσουν να κοινοποιήσουν τέτοιο περιεχόμενο στο μέλλον.

Υποστήριξη των ανθεκτικών κοινοτήτων και σύναψη συμμαχιών

Σε αντίθεση με την ιεραρχική δομή των ακροδεξιών οργανώσεων, οι ψηφιακές κουλτούρες (του μίσους) αναπτύσσονται με μη δομημένο τρόπο. Γι' αυτό και πολλές φορές είναι δύσκολο να απομονωθούν οι κινητήριες δυνάμεις από την ευρύτερη δυναμική μιας πλατφόρμας. Τόσο η αυθεντικότητα όσο και η δημιουργικότητα είναι ουσιώδους σημασίας για τη συμμετοχή στις διαδικτυακές συζητήσεις, καθώς μόνο το περιεχόμενο που διαθέτει αυτά τα δύο χαρακτηριστικά διαδίδεται ευρέως και έχει τελικά αντίκτυπο στην κοινότητα. Αυτό σημαίνει πως στις κοινότητες και στις πλατφόρμες διακινούνται επίσης καλοπροαίρετες αναρτήσεις, και μάλιστα με εξίσου αποτελεσματικό τρόπο. Με λίγα λόγια: η μορφή υπερέχει του περιεχόμενου, και η δυναμική της κοινότητας είναι πιο ισχυρή από την ειδική γνώση μεμονωμένων ατόμων. Οι επαγγελματίες θα πρέπει να αποδεχτούν το γεγονός ότι οι τεχνητές έξωθεν παρεμβάσεις συχνά περισσότερο βλάπτουν παρά ωφελούν. Για την ακρίβεια, αν ένας επαγγελματίας της πρόληψης και της καταπολέμησης του βίαιου εξτρεμισμού αποκαλύψει την ιδιότητα ή και την αποστολή του σε ορισμένα διαδικτυακά φόρουμ, το πιθανότερο είναι πως η όποια συζήτηση θα λάβει τέλος. Κάνοντάς το αυτό, οι επαγγελματίες ρισκάρουν να δώσουν την εντύπωση ότι αισθάνονται ανώτεροι σε σχέση με την κοινότητα, ή ότι προσπαθούν να την πατρώνουν. Από την άλλη, η απόκρυψη της ταυτότητας θέτει δεοντολογικά ζητήματα, καθώς δεν κρίνεται σκόπιμο να γίνονται ανώνυμα η πρόληψη και η καταπολέμηση του βίαιου εξτρεμισμού. Παρά το δομικό αυτό μειονέκτημα, οι επαγγελματίες μπορούν να εργαστούν στις εξής κατευθύνσεις:

- Να δημιουργήσουν αποτελεσματικές συμπράξεις με τους επηρεαστές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και με τις προσδευτικές κοινότητες, που ασκούν ισχυρή επιρροή στις απόψεις των ακολούθων και των υποστηρικτών τους. Συνάπτοντας τέτοιες συμμαχίες, μπορούν να ενισχύσουν τον αντίκτυπο του μηνύματός τους πολύ πιο αποτελεσματικά απ' ό,τι αν προσπαθήσουν απλώς να εμπλουτίσουν το περιεχόμενό του.
- Να καλλιεργήσουν κλίμα εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας, και να αποδεχτούν ότι η δημιουργία ψηφιακών κοινοτήτων είναι μια μακρά διαδικασία η οποία τελεσφορεί μόνο αν υπάρχει υψηλός βαθμός αξιοπιστίας, ανεξάρτητα από τους οργανωσιακούς περιορισμούς.

Παρακολούθηση των εξελίξεων στον χώρο του διαδικτύου

Το διαδικτυακό τοπίο μεταλλάσσεται ραγδαία και με άκρως δυναμικό τρόπο. Η ικανότητα αναγνώρισης και η επίγνωση των αλλαγών αποτελούν τα πρώτα βήματα για να ξεπεραστεί αυτή η δυσκολία. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό:

- να μπορεί κανείς να αναγνωρίζει τους διαφορετικούς ακροδεξιούς κώδικες και την εικονοποιία που κρύβονται πίσω από το χιούμορ.
- να κατανοεί τις στρατηγικές διάδοσης, καθώς και τα διαφορετικά κοινά-στόχους.
- να έχει επίγνωση των διαφόρων παραγόντων «απώθησης» (push) και «έλξης» (pull). Ειδικότερα, να κατανοεί ότι τα ακροδεξιά μηνύματα ενδέχεται να ασκούν ιδιαίτερη έλξη σε όσους αισθάνονται περιθωριοποιημένοι από την κυρίαρχη κουλτούρα και έχουν ανάγκη να βιώσουν την αίσθηση του ανήκειν. Ασφαλώς, η πραγματικότητα είναι πολύ πιο σύνθετη, όμως θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι οι παράγοντες αυτοί είναι σημαντικοί σε ατομικό επίπεδο·
- η αγωγή του πολίτη θα πρέπει επίσης να διαδραματίζει βασικό ρόλο στη διάλυση και στην κατάρριψη πολλών από τους μύθους που διακινούνται στις διαδικτυακές κοινότητες αλλά και πέρα από αυτές.

Το πρόσωπο του ακροδεξιού εξτρεμισμού άλλαξε με την έλευση της ψηφιοποίησης. Τα διαδραστικά στοιχεία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των πιο περιθωριακών φόρουμ έχουν μετασηματίσει σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο με τον οποίο μεταδίδονται οι ακροδεξιές ιδεολογίες, επηρεάζοντας επίσης τη στρατολόγηση

υποστηρικτών και την άσκηση βίας. Όπως προκύπτει από την παρούσα εργασία, δεν πρόκειται απλώς για βραχύβια τάση, αλλά για σοβαρό πρόβλημα το οποίο υπερβαίνει το τοπικό επίπεδο και έχει εκτεταμένες συνέπειες στην αντιμετώπιση του ακροδεξιού κινδύνου. Καθώς οι εξτρεμιστές διαδίδουν την ιδεολογία τους υπό τη μορφή φάρσας με παραβατικό χαρακτήρα, προσφέρουν νέα κίνητρα για δράση στο όνομα του έθνους και της «φυλής», υποκινώντας τη βία κατά των μειονοτήτων και παρουσιάζοντάς την, μάλιστα, ως κάτι το διασκεδαστικό. Όμως τα αστεία αυτά δεν έχουν πια «πλάκα». Οι βίαιες φαντασιώσεις που εμπεριέχονται στα επιτήδεια εξτρεμιστικά αφηγήματα μπορεί να λειτουργήσουν ως καταλύτες για την εκδήλωση φαινομένων μαζικής βίας, και επομένως η δύναμή τους δεν θα πρέπει να υποτιμάται.

Περαιτέρω μελέτη

Billig, M. (2005). *Laughter and ridicule: Towards a social critique of humour*. Λονδίνο: Sage Publications Ltd.

Fielitz, M., & Thurston, N. (2019). *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US*. Μπίλεφελντ, Γερμανία: transcript Verlag.

Lumsden, K., & Harmer, E. (2019). *Online othering: Exploring digital violence and discrimination on the web*. Χαμ, Ελβετία: Springer International Publishing.

Phillips, W., & Milner, R. M. (2017). *The ambivalent internet: Mischief, oddity, and antagonism online*. Κέιμπριτζ, Ηνωμένο Βασίλειο, Μάλντεν, Μασαχουσέτη: Polity Press.

Πηγές

CARR Guide to Online Radical-Right Symbols, Slogans and Slurs (Οδηγός του CARR για τα σύμβολα, τα συνθήματα και τους δυσφημισμούς που χρησιμοποιεί η ριζοσπαστική δεξιά στο διαδίκτυο): Η έκθεση αυτή, που εκπονήθηκε από το Κέντρο Ανάλυσης της Ριζοσπαστικής Δεξιάς, παραθέτει λεπτομερώς τα κυριότερα σύμβολα, την αργκό, τις κωδικοποιημένες αναφορές και την ορολογία που χρησιμοποιείται σήμερα στο διαδίκτυο από τους ακροδεξιούς εξτρεμιστές. Το πρώτο μέρος της εν λόγω έρευνας επικεντρώνεται σε εικόνες-κλειδιά (από τον κέλτικο σταυρό έως τους αρχαίους γερμανικούς ρούνους), με έμφαση στη συχνότητα της χρήσης και στις αλλαγές που συντελούνται με την πάροδο του χρόνου. Εξετάζεται, παραδείγματος χάρη, πώς ο «Πέττε ο βάτραχος» λειτούργησε πρόσφατα ως σύμβολο διαφόρων ακροδεξιών θεματικών.

Know Your Meme: Το Know Your Meme είναι η μεγαλύτερη διαδικτυακή βάση δεδομένων παγκοσμίως για την έρευνα και την καταγραφή διαδικτυακού υλικού που διαδίδεται ευρέως και ταχύτατα. Το Know Your Meme περιλαμβάνει ενότητες για τα μιμείδια που έχουν επιβεβαιωθεί, για εκείνα που έχουν υποβληθεί προς καταχώριση στη βάση δεδομένων, καθώς και για όσα έχουν απορριφθεί ή τεκμηριωθεί ατελώς. Επίσης, για τα μιμείδια που είναι υπό διερεύνηση αλλά και για τα δημοφιλή μιμείδια.

Meme War Weekly: Το Meme War Weekly είναι ένα ενημερωτικό δελτίο που αφορά τα μηνύματα πολιτικού περιεχόμενου τα οποία αντλούνται από τη «ζούγκλα» του διαδικτύου. Εκδίδεται από το Technology and Social Change Project του Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy του Harvard Kennedy School. Κάθε εβδομάδα, εξετάζεται λεπτομερώς η χρήση δημοφιλών συνθημάτων και εικόνων, καθώς και το πώς αυτά μετατοπίζουν την πολιτική συζήτηση.

Tech Against Terrorism: Το Tech Against Terrorism είναι μια πρωτοβουλία που δρομολογήθηκε και υποστηρίζεται από την Εκτελεστική Διεύθυνση της Αντιπρομοκρατικής Επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (UN CTED). Αφορά τη συνεργασία με την παγκόσμια βιομηχανία της τεχνολογίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατικής χρήσης του διαδικτύου και την εξασφάλιση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πρωτοβουλία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, μια πλατφόρμα ανάλυσης τρομοκρατικού περιεχόμενου (προσεχώς διαθέσιμη), καθώς και ένα ενημερωτικό podcast για τις πρόσφατες τάσεις στο εξτρεμιστικό διαδικτυακό τοπίο.

Urban Dictionary: Το Urban Dictionary είναι ένα διαδικτυακό λεξικό για λέξεις και φράσεις της αργκό, βασισμένο στο πληθοποριστικό μοντέλο (crowdsourcing). Αρχικά, προοριζόταν να αποτελέσει ένα λεξικό της αργκό, ή αλλιώς, λέξεων και φράσεων της σύγχρονης κουλτούρας οι οποίες συνήθως απουσιάζουν

από τα κοινά λεξικά. Ωστόσο, πλέον χρησιμοποιείται για τον ορισμό οποιασδήποτε λέξης, συμβάντος ή φράσης (συμπεριλαμβανομένων εκείνων με σεξουαλικό περιεχόμενο). Οι λέξεις και οι φράσεις στο Urban Dictionary μπορεί να έχουν πολλαπλούς ορισμούς, παραδείγματα χρήσης και ετικέτες.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Alinsky, S. D. (1971). *Rules for radicals: A practical primer for realistic radicals*. Νέα Υόρκη: Random House.
- Billig, M. (2001). Humour and hatred: The racist jokes of the Ku Klux Klan. *Discourse & Society*, 12(3), 267–289. <https://doi.org/10.1177/0957926501012003001>
- Bogerts, L., & Fielitz, M. (2020). *The visual culture of far-right terrorism*. Global Network on Extremism & Technology, 31 Μαρτίου. <https://gnet-research.org/2020/03/31/the-visual-culture-of-far-right-terrorism/>
- Conway, M. (2020). Routing the extreme right – Challenges for social media platforms. *The RUSI Journal*, 165(1), 108–113. <https://doi.org/10.1080/03071847.2020.1727157>
- Davey, J., & Ebner, J. (2017). *The fringe insurgency. Connectivity, convergence and mainstreaming of the extreme right*. Λονδίνο: Institute for Strategic Dialogue. https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2017/10/The-Fringe-Insurgency-221017_2.pdf
- Dawkins, R. (1976). *The selfish gene*. Οξφόρδη, Ηνωμένο Βασίλειο: Oxford University Press.
- De Zeeuw, D., & Tuters, M. (2020). Teh internet is serious business: On the deep vernacular web and its discontents. *Cultural Politics*, 16(2), 214–232. <https://doi.org/10.1215/17432197-8233406>
- Donovan, J., & Boyd, D. (2018). The case for quarantining extremist ideas. *The Guardian*, 1η Ιουνίου. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jun/01/extremist-ideas-media-coverage-kkk>
- Ebner, J. (2019). Counter-creativity: Innovative ways to counter far-right communication tactics. Στο Fielitz, M. & Thurston, N. (επιμ.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (σ. 169–181). *Political Science* | Τόμος 71. Μπίλεφελντ, Γερμανία: transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839446706-012>
- Ekman, M. (2018). Anti-refugee mobilization in social media: The case of Soldiers of Odin. *Social Media + Society*, 4(1), 1–11. <https://doi.org/10.1177/2056305118764431>
- Ganesh, B. (2018). The ungovernability of digital hate culture. *Journal of International Affairs*, 71(2). <https://jia.sipa.columbia.edu/ungovernability-digital-hate-culture>
- Greene, V. S. (2019). “Deplorable” satire: Alt-right memes, white genocide tweets, and redpilling normies. *Studies in American Humor*, 5(1), 31–69. <https://muse.jhu.edu/article/720967>
- Hawley, G. (2017). *Making sense of the alt-right*. Νέα Υόρκη: Columbia University Press. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/gbv/detail.action?docID=5276193>
- Institute for Strategic Dialogue & RAN Centre of Excellence. (2015). *Counter Narratives and Alternative Narratives*, Issue Paper. RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_cn_oct2015_en.pdf
- MacFarquhar, N. (2019). O.K. hand sign is a hate symbol, Anti-Defamation League says. *The New York Times*, 26 Σεπτεμβρίου. <https://www.nytimes.com/2019/09/26/us/white-supremacy-symbols.html>
- Marwick, A., & Lewis, R. (2018). *Media manipulation and disinformation online*. Data & Society, 15 Μαΐου. <https://datasociety.net/library/media-manipulation-and-disinfo-online/>
- Miller-Idriss, C. (2019). What makes a symbol far right? Co-opted and missed meanings in far-right iconography. Στο Fielitz, M. & Thurston, N. (επιμ.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (σ. 123–135). *Political Science* | Τόμος 71. Μπίλεφελντ, Γερμανία: transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839446706-009>

- Nagle, A. (2017). *Kill all normies: The online culture wars from Tumblr and 4chan to the alt-right and Trump*. Γουίντσεστερ, Ηνωμένο Βασίλειο, Ουάσιγκτον, ΗΠΑ: Zero Books.
- Phillips, W. (2018). *The oxygen of amplification: Better practices for reporting on extremists, antagonists, and manipulators online*. Data & Society, 22 Μαΐου. <https://datasociety.net/library/oxygen-of-amplification/>
- Δίκτυο Ευαισθητοποίησης για τη Ριζοσπαστικοποίηση (RAN) (2019). *Ενημερωτικό εγχειρίδιο. Far-right extremism: A practical introduction. Μια πρακτική εισαγωγή στον ακροδεξιό εξτρεμισμό*. Κέντρο Αριστείας του Δικτύου RAN. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-10/ran_fre_factbook_20191205_el.pdf
- Rogers, R. (2020). Deplatforming: Following extreme internet celebrities to Telegram and alternative social media. *European Journal of Communication*, 35(3), 213–229. <https://doi.org/10.1177/0267323120922066>
- Shifman, L. (2014). *Memes in digital culture*. The MIT Press Essential Knowledge series. Κέιμπριτζ, Μασαχουσέτη: The MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/books/memes-digital-culture>
- Topinka, R. J. (2018). Politically incorrect participatory media: Racist nationalism on R/ImGoingToHellForThis. *New Media & Society*, 20(5), 2050–2069. <https://doi.org/10.1177/1461444817712516>
- Tuck, H., & Silverman, T. (2016). *The counter-narrative handbook*. Λονδίνο: Institute for Strategic Dialogue. https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2016/06/Counter-narrative-Handbook_1.pdf
- Wicki, W. (2000). Humor Und Entwicklung: Eine Kritische Übersicht [Χιούμορ και ανάπτυξη: Μια κριτική επισκόπηση]. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*, 32(4), 173–185. <https://doi.org/10.1026//0049-8637.32.4.173>

Λίγα λόγια για τους συγγραφείς:

Ο **Maik Fielitz** είναι ερευνητής στο Institute for Democracy and Civil Society της Γιένα και διδακτορικός υπότροφος στο Centre for Analysis of the Radical Right. Μελετά τα ακροδεξιά κινήματα, τις ψηφιακές κουλτούρες και τον διαδικτυακό ακτιβισμό. Στη διατριβή του εξετάζει την άνοδο του νεοναζιστικού κινήματος Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα.

Η **Reem Ahmed** είναι υποψήφια διδάκτωρ στη Νομική Σχολή Albrecht Mendelssohn Bartholdy Graduate School of Law του Πανεπιστημίου του Αμβούργου. Στη διατριβή της εξετάζει τις κανονιστικές αποκρίσεις στον διαδικτυακό εξτρεμισμό στο Ηνωμένο Βασίλειο, στη Γερμανία και στην ΕΕ.

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΕ

Στο διαδίκτυο

Πληροφορίες για την Ευρωπαϊκή Ένωση σε όλες τις επίσημες γλώσσες της ΕΕ είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο Euroρα, στη διεύθυνση: https://europa.eu/european-union/index_el

Στις εκδόσεις της ΕΕ

Μπορείτε να τηλεφορτώσετε ή να παραγγείλετε δωρεάν και επί πληρωμή εκδόσεις της ΕΕ στην ακόλουθη διεύθυνση: <https://op.europa.eu/el/publications>. Μπορείτε να ζητήσετε πολλαπλά αντίγραφα δωρεάν εκδόσεων επικοινωνώντας με την υπηρεσία Europe Direct ή με το τοπικό σας κέντρο πληροφόρησης (βλ. https://europa.eu/european-union/contact_el).

Στη νομοθεσία της ΕΕ και σε σχετικά έγγραφα

Για πρόσβαση σε νομικές πληροφορίες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του συνόλου της ενωσιακής νομοθεσίας από το 1952 σε όλες τις επίσημες γλώσσες, μεταβείτε στον ιστότοπο EUR-Lex, στην ακόλουθη διεύθυνση: <http://eur-lex.europa.eu>

Στα δημόσια δεδομένα από την ΕΕ

Η πύλη δημόσιων δεδομένων της ΕΕ (<http://data.europa.eu/euodp/en>) παρέχει πρόσβαση σε σύνολα δεδομένων από την ΕΕ. Τα εν λόγω δεδομένα μπορούν να τηλεφορτωθούν και να επαναχρησιμοποιηθούν δωρεάν, τόσο για εμπορικούς όσο και για μη εμπορικούς σκοπούς.

Radicalisation Awareness Network

Publications Office
of the European Union